

The Greek Review of Social Research

Vol 13 (1972)

13

"Εκκλησία και σύγχρονα μέσα επικοινωνίας", κ.
Δημητρίου Φερούση

Αντώνιος Κ. Παπαντωνίου

doi: [10.12681/grsr.502](https://doi.org/10.12681/grsr.502)

Copyright © 1972, Αντώνιος Κ. Παπαντωνίου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Παπαντωνίου Α. Κ. (1972). "Εκκλησία και σύγχρονα μέσα επικοινωνίας", κ. Δημητρίου Φερούση. *The Greek Review of Social Research*, 13, 134-136. <https://doi.org/10.12681/grsr.502>

πέδου τῆς κοινότητος καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν ὑψηλὸν βαθμὸν τῆς πολιτιστικῆς καὶ κοινωνικῆς συντηρητικότητος τοῦ χωρίου.

Ἡ Μαρασπίνι διακρίνεται σαφῶς τρεῖς κοινωνικὰ ἰσχύεις εἰς τὸ ἐν λόγω χωρίον: τοὺς ἀριστοκράτας γαιοκτημόνας, τοὺς ἀκτιμόνας ἀγρότας, οἱ ὅποιοι διαιροῦνται εἰς ἐργάτας γεωργοὺς καὶ μὴ γεωργοὺς, καὶ τὴν μικρὰν ὁμάδα τῶν μικροϊδιοκτητῶν καὶ ἐμπόρων ἀγροτῶν. Αἱ δεκαπέντε οἰκογενεὶς τῆς ἀριστοκρατίας τῶν γαιοκτημόνων ἀποτελοῦν τὴν οικονομικὴν, πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν μερίδα τῶν ἐκλεκτῶν. Ὁ ἀποκλειστικὸς ὕψ' αὐτῶν ἔλεγχος τῆς γεωργικῆς γῆς, ὁμοῦ μετὰ τὴν ὑψηλὴν θέσιν ἣ ὅποια εἶχε ἀκροῶρηθῃ εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν γῆς, προσοδεῖ εἰς τοὺς ἐντοπίους ἐπενεγείας ἀκατάμαχτον κυριαρχίαν ἐντὸς τῆς κοινότητος. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως ἡ συντηρικὴ αὐτῆ ὑπεροχὴ τῆς ἀριστοκρατίας ἀπὸ κοινῶν μετὰ τὴν φυσικὴν ἀπομόνωσιν τοῦ χωρίου ἐξηγῆται τὴν συντηρητικὴν καὶ ἀνεξέλικτον κατὰστασιν τῆς πολιτιστικῆς καὶ κοινωνικῆς διαθρόσσεως τοῦ χωρίου. Ὁ Μαρασπίνι χαρακτηρίζεται τὸ Καλημέρα ὡς κοινότητα εἰς τὴν ὅποιαν ἐντὸς συγχρόνου πλαισίου προσπαθεῖ νὰ ἐπιβίωσῃ τὸ φεουδαλικὸν πνεῦμα. Ὁ βασικὸς θεσμὸς τῶν Καλημέρα εἶναι ὁ οἰκογενειακὸς πυρῆν καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐκδέχεται λεπτομερῶς ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸν ἔρωτα καὶ τὴν μνηστειαν, τὸν γάμον, τὰς ὑποχρεώσεις τῆς οἰκογενείας καὶ τοὺς οἰκογενειακοὺς δεσμούς, ὡς καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν καὶ εἰς μὴ συγγενεῖς. Οἱ γάμοι γίνονται κατόπιν συμφωνίας, ἀλλὰ αἱ ἐπιθῶμαι τῶν νέων βαρύνουν ἀποσαστικῶς διὰ τὴν λήψιν τῆς τελικῆς ἀποφάσεως. Ἡ βαρῦτης τὴν ὅποιαν ἔχει τὸ συμβιβαστὸν ἢ μὴ μεταξὺ τῶν μελλονόμενων καὶ ἢ σημασία τῆς προικὸς καὶ ἄλλων οικονομικῶν παραγόντων κατὰ τὸν διακανονισμὸν τοῦ γάμου φαίνεται ὅτι ἔχουν σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ βίωσιμον τοῦ νεοιδρυθέντος οἰκογενειακοῦ πυρῆνος. Ἐντὸς τῆς οἰκογενείας ὁ πατὴρ κατέχει θέσιν ἀπώλυτον κυριαρχίας καὶ αἱ σχέσεις τοῦ πατρὸς τὰ τέκνα τῶν εἶναι ψυχραὶ καὶ τηροῦν τὰς ἀποστάσεις. Ὁ μεταξὺ μητρὸς καὶ τέκνου δεσμὸς εἶναι στενός, συναισθηματικὸς καὶ στερρός. Ἐντὸς τῆς κατ' ἐξοχίαν πατριαρχικῆς αὐτῆς οἰκογενείας ὁ σύνδεσμος μητρὸς καὶ τέκνου θεωρεῖται θεμελιώδης διὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς οἰκογενείας.

Εἰς τὸ Καλημέρα ἡ οἰκογένεια εἶναι ἡ μοναδικὴ γνῆσια κοινωνικὴ ὁμάς. Πρόπου συμπεριφορᾶς προσοδεῖσάντες εἰς τοὺς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας δεσμοὺς ἐπεκτείνονται καὶ εἰς ἐκτός τῆς οἰκογενείας συγγενικοὺς δεσμούς. Ἐξ' αὐτῶν ὁ σημαντικότερος εἶναι ὁ τῶν ἀνάδοχων. Ὁ δεσμὸς ἀνάδοχου καὶ ἀναδέκτου εἶναι πολὺ ἰσχυρὸς καὶ γεννᾷ σειράν ἀμοιβαίων δικαιωμάτων καὶ καθυκόντων προσθετῶν, δημιουργῶν οὕτω

νέαν συγγένειαν παραπλεύρους τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Κατὰ τὸν Μαρασπίνι ἡ συγγένεια εἶναι ἀσυμμετρικὴ, διότι ὁ ἀνάδοχος παρέχει οικονομικὴν βοήθειαν εἰς ἀνάλλαγμα τοῦ κύρους καὶ τῆς τιμῆς τῶν ὁποίων ἀπολαβεῖ.

Εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τῶν γαιοκτημόνων ἀνευρίσκει ὁ Μαρασπίνι τὰ αἷτια τῆς ἀμειψίας, τὸ ἀναλφαιβητισμὸς, τῆς ἀπομόνωσεως, τῆς πείνης, τῆς οικονομικῆς ὀπισθοδρομικότητος καὶ τῆς εἰς πολιτιστικὰ θέματα συντηρητικότητος τῶν ἀγροτῶν. Παρὰ τὴν βασικὴν ἀντίθεσιν συμφερόντων μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν τάξεων, οἱ ἀγρόται τοῦ Καλημέρα ἀρροῦσιν ὑπὲρ δειγμάτων ὑψηλοῦ βαθμοῦ ἀροσιώσεως καὶ ὑποστηρίξεως εἰς τοὺς ἀριστοκράτας γαιοκτημόνας τοῦ χωρίου τῶν. Εἰς τὸ παρελθόν ἡ ἀγροτικὴ τάξις προσεχώρησεν εἰς τὸν Βασιλικὸν Στρατὸν τῶν Βουρβόνων διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Ναπολεόντειον εἰσβολὰ καὶ τὰ δημοκρατικὰ στρατεύματα τῆς Ἰταλικῆς Παλιγγενεσίας τοῦ «Ριζορτισμέντου». Κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Chesterton, τὴν ὅποιαν ἀναγράφει ὁ Μαρασπίνι, «ἐπολέμησαν καὶ ἔπεσαν ὡς λέοντες διὰ νὰ διατηρήσουν ἑαυτοὺς δεσμίους».

Σήμερον οἱ ἀγρόται ὑποστηρίζουν τὸ Μοναρχικὸν κόμμα καὶ ἐμπιστεύονται τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου τῶν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐπιβάνων γαιοκτημόνων. Ἀναζητῶν τὴν βάσιν τῆς τοιαύτης ὑποστηρίξεως, ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τὴν ἀγραμματοσύνην, τὴν ἀμειψίαν καὶ τὴν πείναν ὡς ἐν τῶν μειζόνων κωλημάτων τῆς ἀνατιζέσεως πολιτικῆς συνειδήσεως. Ὁ ἐμπρόσθετος ἰσχυρισμὸς τοῦ Μαρασπίνι, καθ' ὃν αὐτὴ ἡ ὑποστηρίξις φερεῖται βασικῶς εἰς τὴν ἐκ παραδόσεως νομιμοφροσίνην τῶν, τὴν ἀπέχθειαν τῶν πρὸς τὸν ἀθεϊστικὸν κομμουνισμὸν καὶ τὸν φόβον ἀντιποίνων, δὲν φαίνεται πειστικῆς εἰς τὸν γράφοντα τὴν κριτικὴν.

Ὑπάρχουν εἰς τὴν μονογραφίαν αὐτὴν ἑπὶ μέρους ἐνδείξεις περὶ τοῦ ὅτι ἱστιάται εἰς τὸ ἐν λόγω χωρίον πολιτικὸν σύστημα ὀργανωθῆν βάσει τῶν σχέσεων πάτρωνος-πελάτου, εἰς τὰς ὅσας συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ ψυχικὸν πλῆγμα τοῦ θεσμοῦ τῆς συγγενείας τῆς βασιζομένης εἰς τοὺς ἀνάδοχους. Ὁ Μαρασπίνι ἀναφέρει παραδείγματα ὑποδηλοῦντα ὅτι ὑπάρχει ἡ τάξις νὰ γίνωται ἀνάδοχος διάφοροι γαιοκτημόνες καὶ ἄλλα ἄτομα πλοῦσια καὶ ὑψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως, ἀποφεύγει ὁμοῦ νὰ ἀναλύσῃ τὰς πολιτικὰς ἐπιπτώσεις αὐτοῦ τοῦ εἰδους τῶν σχέσεων.

Ἡ συγγραφεὺς συμπεραίνει ὅτι αἱ γενικαὶ γραμμὰ αἱ ὅποια ἐξάγονται ἐκ τῆς παρούσης μελέτης τῶν περὶ τὸ Καλημέρα ἰσχύουν πιθανῶς δι' ὅλα τὰ χωρία τῆς Νοτίου Ἰταλίας. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἕκατα τῆς ἑλλείψεως τοῦ ἀπαρατήτου διὰ τὴν σύγκρισιν ὕλικου εἶναι πολὺ ἐπισημάλεις. Σημαντικὸν τμήμα τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια παρέχει ὁ Μαρασπίνι ἔρχονται εἰς ὕμνον ἀντίθεσιν

πρὸς τὴν ἀντίληψιν τοῦ Banfield περὶ ἀμοιρολιστικὸν οἰκογενειακὸν θεσμόν», ἥτοι τὸ οἰκογενειακὸν θεσμὸν τοῦ ἐρειδομένου ἐπὶ τῆς ἠθικῆς ἀδιαφορίας. Εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι εὐρίσκουν κάπως χρησιμὸν τὴν ἀντίληψιν τοῦ Banfield, ἡ ὡς ἄνω μελετῆ εἶναι ἀναγκαία. Βασίζων τὴν ἀνάλυσιν τὸν ἐπὶ συγκεκριμένων οἰκογενειακῶν, ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν καταμετρήσεων, ὁ Μαρασπίνι παρέχει διεισδυτικὴν, εὐλογηφανὴ καὶ κατὰ ἠθικὴν συνειδητὴν ἐρμησίαν τὸν ἐν Καλημέρα πολιτιστικὸν καὶ κοινωνικὸν συντηρητισμὸν. Ἐν τούτοις ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐρευνᾷ τὰ προβλήματα αὐτά, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς ὀρισμένα γενικά συμπεράσματα μετὰ τῆς Νοτίου Ἰταλίας καὶ μῆς βορείου Ἰταλίας περὶ τῆς ὁποίας ὁμοίει ἀόριστος καὶ ἄνευ εἰδικῆς ἀναφορᾶς.

Δυστυχῶς ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος τόμος ὡς ἐκδόσις ὑστερεῖ πολὺ. Τὰ τυπογραφικὰ καὶ ἀριθμητικὰ σφάλματα, αἱ ἀσυμφωνίαι εἰς τὰς σειρὰς τῶν ἄριθμῶν καὶ ἡ ἐσφαλμένη θέσις τῶν ἰσοτιμιῶσεων εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν σελίδων εἶναι πράγματα πολλὰ συχνά. Ἐξ ἄλλου περιπεπλεγμένα, δυσνόητα πρότεσις καὶ ἀντιπαραθετικαὶ κρίσεις παρακλύθουν τὴν ἀπόσποτον ἀνάγνωσιν τοῦ.

Παρὰ τὰς ἀτελείας αὐτὰς ὁ παρὼν τόμος ἐπαυάνει τὰς γνώσεις μας περὶ τῶν χωρίων τῆς Ν. Ἰταλίας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποτελεῖ ἐπιρροδοτικὸν συνεισφορᾶν εἰς τὴν Μεσογειακὴν Ἀνθρωπολογίαν.

EUGENE COHEN
Wayne State University

Ἐκκλησία καὶ Ἐπικοινωνία

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1970 ἐκυκλοφόρησεν εἰς ἀνάπτυξιν ἕκ τοῦ ἐπισημοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἐργμῶνος μία σειρά ἄρθρων τοῦ ἀκαταπιστητοῦ πρωτοεργάτου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ραδιοφωνίας ἐν Ἑλλάδι κ. Δημητρίου Φερουση, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐκκλησίαι καὶ Σύγχρονα Μέσα Ἐπικοινωνίας».

Εἰς τὰ ἐνδὲκα ἀπὸ δώδεκα, τὰ ὅποια προλογίζων ὁ Διευθυντὴς Τύπου καὶ Ὁρθοκετικῆς Διαφοσιώσεως τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας Πανοσιολογιώτατος ἀρχιμανδρίτης κ. Ἀνθίμου Ρούσσας καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Ἀποστολῶν Σχέσεων κ. Δημητρίου Κακαβελάκης, ὁ συγγραφεὺς κἀνεῖ ἐν εἰδῶς ἐπισηματικὸν ἀπολογισμὸν μῆς δεκαοκταετοῦ ἀνεφοροῦς πορείας καὶ συγχρόνως ἀνιχνεῖ μίαν θεωρητικὴν

1. Ἡ ἐκδόσις τοῦ βιβλίου τοῦ Α.Λ. Μαρασπίνι, ὡς γνωστόν, ἐγένετο τὸ 1968 καὶ εἰς τὸ ἔκδοτικόν. Ὅπως ἡ ὅλη ἐπιμέλεια τῆς ἐκδόσεως ἐξέτερε τοῦ ἐλέγχου καὶ τῆς ἐπιπέτας τῆς ἀρμοδίας Ὑπηρεσίας Ἐκδόσεων τοῦ ΕΚΚΕ.

θμελιώσιν «της σχέσεως Ἐκκλησίας καὶ μέσον ἐπικοινωνίας» καὶ τονίζει «τὸν πολυσήμαντο καὶ θετικό ρόλο ποῦ μπορούν νὰ παίξουν σὲ μιὰ ἀνακαινιστὴ καὶ ἀνανεωτικὴ τῆς στρατηγικῆς τῆς Ἐκκλησίας μας».

Ἄντι τῆς ἀκριτοῦ καὶ ἀδικαιολογητοῦ ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ ραδιοφώνου, τῆς τηλεοράσεως καὶ τοῦ κινηματογράφου, εἰς τὴν ὁποίαν παρουσιάζονται πολλοὶ χριστιανοὶ διανοούμενοι συγγενέτες χρήσιν καὶ κατάρθσιν τῶν συγγρόνων πνευματικῶν καὶ τεχνολογικῶν ἐπιτευγμάτων τῶν ἀνθρώπων, ὁ συγγραφεὺς διακηρύσσει εἰς τὸν πρόλογόν του ἡδὲ, ὅτι «τὰ συγγρόνα μέσα ἐπικοινωνίας εἶναι δόρα σταμμένα ἀπὸ τὸ Θεὸ ποῦ πρέπει νὰ γίνον ἀποφασιστικὰ ὄργανα σὺν χερίᾳ τῆς Ἐκκλησίας σήμερον» (σελ. 11).

Τὸ παρὸν σημείωμα δὲν ἀποσκοπεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸν συγγραφέα τῶν δοκιμίων, διότι δὲν εἶναι πιθανόν ὅτι ὑπάρχον ἄνθρωποι ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὰ θέματα τοῦ ραδιοφώνου καὶ τῆς ἐπικοινωνίας γενικότερον, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὸ φλέγον ζήτημα τῆς ὀρθῆς χρησιμοποίησεως τῶν μέσων τούτων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι νὰ μὴ «δέδωχθσαν» τὰ μνημόνια τὰ ὁποῖα ἐπὶ δεκαοκτὸ στυπὰ ἐκτί ἐκπέμπει ὁ κ. Φερούσης «εἰς τὸ δρόμο τῆς ζωῆς, καὶ νὰ μὴν ἐπροβληματίσθσαν ἀπὸ αὐτὰ. Οὕτε καὶ μὴ ἀναλύσῃ καὶ συζητήσῃ τὸν ἐπὶ μέρους δοκιμίων εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνατὴ. Πιθανὸς νὰ ἀκολουθήσῃ μιὰ «συζητήσις» τὸν ἐπὶ μέρους, εἰς τὰ ὁποῖα ἀκόμη καὶ ὁ διαφωνῶν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ σεβασθῇ τὸν ἀσώματον τρόπον διὰ τὸν ὁποῖο καταρθάνει ὁ κ. Φερούσης νὰ ἐκθέτῃ τὰς ἀραγεῖς πεποιθήσεις του.

Ὁ σκοπὸς τοῦ γράφοντος εἶναι κάποιος ἄλλος. Θέλει νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν πρώτην ἀπόπειραν καὶ «ἀνίχνευσιν» μιᾶς «θεωρίας» τῆς ἐκκλησιαστικῆς ραδιοφωνίας. Μιᾶς θεωρίας, ἡ ὁποία δὲν στηρίζεται εἰς ἀξιοματικὰ ἰσχυρία, ἀλλὰ συνεπῆς πρὸς τὴν μεθοδολογικὴν δεοντολογίαν τῶν συγγρόνων κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἐκκινεῖ ἀναλυτικῶς ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς μιαν ἀληθοφανῆ πιθανότητα-θεωρίαν, οὗχι δὲ εἰς ἀφορισμοὺς ex cathedra. Καὶ εἰς τὸ σημείον τοῦτο εἶναι ἀξίεπαίσιος ἡ λιτὴ καὶ «χωρὶς οἰσῆς» προσφορὰ τοῦ κ. Φερούσης, ὁ ὁποῖος θὰ ἤδυναι νὰ κομπορρημονήσῃ βσιζόμενος εἰς μιαν οὐχὶ καὶ τῶσον ἐκδικατηρῶν ἱστορίαν ραδιοφωνικῆς πράξεως χιλίων περίπου ἐκπομπῶν χριστιανικῶν ρεπορτάζ, ποιήσεως, μουσικῆς, θεάτρον, προσηρμοσμένων «εἰς συγγρόνων ἀισθητικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ απαιτήσεις μὲ ὀλην τὴν πρέπουσαν θρησκευτικὴν συνέπειαν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας» (σ. 31).

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μετὰ τὸ ραδιοφώνον ἡ Ἐκκλησία—ἀλλὰ καὶ ὁ ἰσοσδῆποτε ἐπιθυμῶν νὰ ἀπευθύνῃ δι' αὐτοῦ μῆνυμα—τοποθετεῖται ἐνώπιον μιᾶς ἀνε-

ας εὐθύνῃς καὶ μιᾶς ἀνέας ἀγωνίας». (Ὁ δρόμος εἶναι δύσκολος». Διὰ τοῦ ραδιοφώνου καὶ τῆς τηλεοράσεως δημιουργεῖται μιὰ νέα ἐκκλησιαστικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάσταση: ὁ ἱεροκήρυξ, ὁ λειτουργός, ὁ στομαστής, τοποθετοῦνται ἐνώπιον (εἰς ἕνός νέου «κοινῶν», τὸ ὁποῖον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰσῆν καὶ ὄργανο-δομήν του καὶ ὡς πρὸς τὰ χαρακτηριστικά καὶ ἐνδιαφερόντά του καὶ ὡς πρὸς τὴν νοοτροπίαν καὶ ἰδεολογικὴν τοποθέτησιν του καὶ ὡς πρὸς τὰς συνθήκας καὶ τὴν «ἀτμόσφαιράν» του, εἶναι ἐντελῶς διάφορον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστὸν ὡς «ἐκκλησιασμὸς» ἢ «θρησκευτικὴ συνάθροισις».

Διὰ τὴν πρώτην φοράν ἡ Ἐκκλησία διὰ τὸν μέσον τούτων πλησιάζει εἰς τὴν διάσταρτον καὶ ἀκατανίκητον ὁμοσιότητα τοῦ κόσμου, τὴν ἀνώμωμον καὶ δυσεξίγητιστον Κοινὴν Γνώμην καὶ τὸν μεμονωμένον ἄνθρωπον καὶ τὸ κοινωνικόν, ἐπαγγελματικόν καὶ οἰκολογικόν αὐτοῦ milieu, ἀνευ προηγουμένης ἀλλαγῆς («χώρας»), ἡ ὁποία θὰ τὸν προητοίμαζε καὶ θὰ τὸν προδιέθετε. Διὰ τὴν πρώτην φοράν ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας εὐρίσκειται καὶ πάλιν ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν θέσιν νὰ φέρῃ εἰς ἐπαφὴν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν λόγον καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου οὐχὶ ἐντὸς χώρου «ἱεροῦ», ἀλλὰ, κατὰ τρόπον ὑπενωθυμίζοντα πρωτοχριστιανικὴν πρᾶξιν, ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ, ἰδιωτικοῦ, οἰκείου αὐτοῦ χώρου, ἐνός χώρου, τὸν ὁποῖον θὰ ἤδυναι τὶς νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς «intime» ἐν τῇ εὐρυτέρῃ ἐνοίᾳ τοῦ ὄρου. Πῶσον δὲ σημαντικόν καὶ ἀναγκαῖον εἶναι τοῦτο δυνατὰ τὶς νὰ ἀντιληφθῇ ἐν ἀναλογισθῆσθ ἵδρον πολῦτιμον καὶ «ἱεράν» θεωρεῖ ὁ συγγρόνων ἄνθρωπος τῆς ἰδιωτικῆν αὐτοῦ σφαίραν καὶ πόσον λυκοῖ ἀγριοί, ἀπρόσκλητοι, παραβιάζον τὸ «σύνολον» ταύτης διὰ τῶν ἐπικοινωνιακῶν μέσων, εἰς τρόπον ὥστε ἡ Ἐκκλησία νὰ καταδικεύεται ὡς ἡ μόνη καὶ μεγάλῃ ἀποστολή.

Αὐτὴν τὴν πραγματικότητα ἔχον ὑπ' ὀφιν ὁ κ. Φερούσης παρατηρεῖ: «Κάθε κλειστὴ πόρτα, εἶναι μιὰ πρόσκλησις γὰρ τῆς Ἐκκλησίας νὰ φέρῃ τὸ Χριστὸ. Ἐὰν ὑπάρχῃ τὸ ραδιοφώνον καὶ μιὰ ὀργανωμένη θρησκευτικὴ ἐκπομπή, ἡ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου θὰ διαρρήθουν τὶς πόρτες καὶ τὶς ψυχὰς καὶ θὰ φέρουν τὸ φῶς τῆς παρηγορίας. Καὶ εἶναι τῶσον οἱ κλειστὲς οἱ πόρτες, ποῦ καμμία ἀνθρώπινη δυνατότητα δὲν μπορεῖ νὰ τὶς ἀνοίξῃ ταυτόχρονα. Μόνον μετὰ τὸ ραδιοφώνον μπορεῖ» (σελ. 18). Καὶ καταλήγει: «Ἐχομεν ἀραγε τὸ δικαίωμα νὰ ἀνηγομῆ τὶς ἀμέτρητες αὐτὲς προσκλήσεις δι' ἐλπίδα καὶ σιγηρία;» «... καὶ μάλιστα ὅταν γνωρίζουμε ὅτι δὲν νοεῖται σήμερον σίπιι χωρὶς ραδιοφώνον, καὶ γὰρ πολλὰς οἰκονεῖες καὶ άτομα ἀποτελεῖ μοναδικόν σύντροφο στὶς ὄρες τῆς μοναξιάς καὶ τῆς ἀνίας;» (σελ. 19).

Ἄλλ', ἡ εἰσοδος αὐτῆ «κεκλεισμένου τῶν θυρῶν» καὶ ἡ ἐπρόσδεκτος ὑπο-

δοχὴ δὲν εἶναι τῶσον ἄπλη. Ἰδιαιτέρως μάλιστα εἶναι τοῖς ἐκκλησιαστικῶς ἐργαζομένοις, οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ προσαρμοθῶν εἰς τὰ τῶσον μηχανικά καὶ ὀρθολογιστικά μέσα ἐπικοινωνίας, μετὰ τὰ ὁποῖα ὁποσδήποτε οὕτε τὸ λειτουργικόν καὶ παραδικόν ὕψος εἶναι δυνατόν νὰ συμβιβασθῇ, οὕτε τὸ «πάθος» τῆς ἐκφράσεως, οὕτε ὁ συναισθηματισμὸς, οὕτε γενικῶς ὅσα ἔχουν μὲν πιθανὸν τὴν θέσιν τῶν ἐνός τῆς ἀποσφαιρῆς τῶν Ἱεροῦ Ναοῦ, μεταφερόμενα ὅμως διὰ τῶν ἔρσιανθῶν κυμάτων εἶναι δυνατόν νὰ ἦχον γελιοῖς καὶ κωμικὰς. Τὸ πρῶτον λοιπόν, τὸ ὁποῖον χρειάζεται εἶναι ἡ «ἀσκήσις»—ὑπὸ τὴν διττὴν ἐνοίαν τοῦ ὄρου—τοῦ ὕψους. Ὁ ἀκροατὴς εὐρίσκειται ὑπὸ συνθήκας καθημερινότητος καὶ εἶναι εἰς ὀλοκλήρου δέσμιος τοῦ ἀγῶνός ρυθμοῦ καὶ τῆς ὀρθολογιστικῆς ψυχρότητος τοῦ σκέπτεσθαι. Δὲν δύναμεθα νὰ παραγγέλωμεν ραδιοφωνικὰς τὸ «πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποδόμεια μέρμιαν» ἀλλ', ὄφειλομεν νὰ «κατελθόμεν» εἰς τὸ καθημερινὸν πλαίσιον καὶ νὰ καταστῶμεν «εἰς πᾶσι τὰ πάντα»—καὶ ἐροτᾷ ὁ κ. Φερούσης: «Μπορομε ἀραγε νὰ ἀγνοήσουμε τὸ ἀποστολικὸ—τὰ πάντα τῶσον πᾶσι—καὶ με λιτότητα, περιουσίαν εἰς τὰ πραγματικά στοιχεῖα καὶ ἐπιχειρηματολογίαν εὐλογίαν νὰ ζητήσωμεν κατὰ πρῶτον τὴν λογικὴν συγκάθεσιν τοῦ ἀκροατοῦ, ἡ ὁποία καὶ θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐκπόρθησιν τῆς καρδίας του; Ἐντός τοῦ Ἱ. Ναοῦ δύναμεθα νὰ ἀπευθύνωμεθα ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν καρδίαν; τὸ παράδοξον καὶ ὑπερλόγον συγκινεῖ—credo quia absurdum est». Εἰς τὸ ραδιοφώνον τὸ παράδοξον ἠγεῖ ὁ παραδοξολόγημα καὶ προδιαθετὴ δυσμενῶς. Χαρακτηριστικῶς παρατηρεῖ ὁ Rahner: «Ὁ ἱεροκήρυξ ἐπὶ τοῦ ἀβύθου εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλύθῃ εἰς δάκρυα καὶ τοῦτο νὰ ἔχῃ ἐπίδρασιν εἰς μερικοὺς. Ἄλλὰ τί θὰ ἔλεγε κανεὶς διὰ τὸν ὀμιλητὴν, ὁ ὁποῖος ὀμιλεῖ ἔκλειστος εἰς τὴν αὐθουσαν ἐκπομπὴν τῆς παρουσίας δύο-τριῶν τεχνικῶν καὶ ἀναλύεται εἰς λυγμοὺς πρὸ τοῦ μικροφώνου;» Ὁ Rahner χαρακτηρίζει μιαν τοιαύτην πρᾶξιν ὡς «πνευματικὴν ἀναισχυντίαν».

Κατόπιν τούτων ὁμως ἐγείρεται ἐν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων προβλημάτων τῆς διὰ τοῦ ραδιοφώνου «ἐπικοινωνίας»: τὸ ραδιοφώνον ἀπαιτεῖ ὀρθολογισμὸν καὶ λιτότητα, ἐξοσφραλίζει δὲ κατανόησιν. Δὲν ἐξοσφραλίζει εἰς ὁμοῦς καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐπιτύχῃ «κοινωνίαν» ἢ «κοινωνία» ἐν ἡ ἡνωία χρησιμοποῖε τὸν ὄρον ὁ Ferdinand Tönnies. Ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ ἐκπέμποντος καὶ ἀκροατοῦ εἶναι ὀρθολογιστικὴ, ὁ δὲ λειτουργικὸς ἢ ἐκκλησιαστικὸς λόγος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐκ τῆς φύσεώς του προσηρμοσμένος νὰ καλ' ἡ πάντα εἰς πνευματικὴν ἐνότητα καὶ νὰ δημιουργῇ ψυχικὴν ἐπικοινωνίαν ἐκπεμπονός διὰ τοῦ ραδιοφώνου, δὲν ἐπιτυγχάνει ταῦτα μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν. Τοῦλάχιστον «οἱ ἀκροατοὶ τοῦ λόγου» δὲν

ἔχουν τοιαύτην συνείδησιν. Διὰ τοῦτο, μολοντοί ἀναγνωρίζομεν τήν πρακτικὴν σπουδαιότητα τῆς ἐκπομπῆς τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν διὰ τοῦ ραδιοφώνου πρὸς χάριν τὸν ἐν ἀσθενείαις κατακειμένων, τὸν ὀδοποροῦντων καὶ πλεόντων, δὲν παύομεν νὰ πιστεύομεν ὅτι τὸ ραδιοφῶνον δὲν προσφέρεται διὰ τοιαύτας ἐκπομπάς. Ἀντιθέτως θὰ πρέπει νὰ πυκνωθῶν ἐκείναι ἐκτοίμαι διὰ τὸν ὁποῖον τίθενται εἰς συζήτησιν θέματα πίστεως καὶ τοποθετήσεως τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Καὶ εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ ἀναλάβῃ καὶ διεξαγάγῃ ἡ Ἐκκλησία ἕνα προσωπικὸν διάλογον ἀτόμων πρὸς ἄτομον μετὰ τὸν συγχρόνον ἐκκοσμηκευμένον καὶ θρησκευτικῶς ἀδιαφόρου ἀνθρώπου. Τὸ ραδιοφῶνον ἐξασφαλίζει διάλογον μετ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δι' οἰονόηποτε λόγον δὲν ἐκκλησιάζονται καὶ δὲν ἀποτελοῦν ἐνεργά μέλη τῆς Ἐκκλησίας χωρὶς νὰ εἶναι καὶ μία *massa damnata*. Ἀκόμη ἐξασφαλίζει τὸν διάλογον προσώπου πρὸς πρόσωπον εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἐξασηθῇ κατ' ἐξοχὴν ἡ σύγχρονη Ἐκκλησία. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ ἱεροκῆρυξ ἔχουν συνηθίσαι νὰ ἀπευθύνονται πρὸς ἀνώνυμα πλῆθη, πρὸς «ἐκκλησίασιμα» ἢ «κοινόν». Σήμερον ἀκόμη καὶ εἰς τὰς μακρὰς συγκεντρώσεις ὁ ἀνθρώπος ἀντιτῆρ ἐσωτερικῶς ἐναντιὸν πάσης ἀπειρίας παραθεωρήσεως τῆς προσωπικότητος καὶ μεταβολῆς αὐτοῦ εἰς ἀριθμὸν, περιπτώσιν, μᾶλλον. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν μετετραπὴ εἰς ἐκκλησιαστικὸν καὶ τοῦτο δυσχεραίνει κατ' ἐξοχὴν τὸ ἔργον τοῦ κηρύττου, δοθέντος ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι γενικὸν καὶ συγχρόνον ἐξατομικευμένον. Ἦτο πολὺ εὐκολὸν παλαιότερον νὰ συγκινήσῃ ὁ ἱεροκῆρυξ ἐν ἐκκλησίασιμα—πλῆθος 5.000 ἀτόμων. Εἶναι σχεδὸν ἀκατόρθωτον σήμερον νὰ δονῆσθαι 5.000 μεμονωμένους καρδίας καὶ νὰ «μιλήσῃ» πρὸς 5.000 ἐκκλησιαστικόνους.

Ἐκ τῶν λεχθέντων προκύπτει ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ραδιοφωνία προϋποθέτει καὶ συγχρόνως δημιουργεῖ μίαν νέαν ἐκκλησιολογίαν. Τὴν «Ἐκκλησιάν» πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀπευθύνεται ἔννοετο ἐντελὸς διαφορετικῶς. Οἱ ἐκ τὸς τῆς ἐκκλησίας—ναοῦ εἶναι ἀκριβὸς οἱ ἐν τὸς. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ ραδιοφώνου εἶναι ὁ ἀπροβλεπτικὸς, ἀδιαφοροποίητος, πολλὰκις ἀστόχαστος, ἀνόμιμος καὶ παθητικὸς χριστιανισμὸς τῆς καθημερινότητος, ὁ ὅποιος—διὰ νὰ εἰμῆθε πραγματικῶν—ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἀριθμητικῶς μεγαλύτερον μέρος τῆς πραγματικότητος τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ τὸ ραδιοφῶνον προσφέρεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡ ευκαιρία νὰ τὸν κερδίσῃ. Ὁ ραδιοφωνικὸς λόγος, ἀπεστερημένος τοῦ παπαδικοῦ θροῦς καὶ πλεόν ἐυλόγητος καὶ ἐλευθερός, διότι δὲν ἔχει τὸ βῆρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ τοῦ θεσμοῦ, παρουσιάζεται μὲ ἀπειρος μεγαλύτεραν διεισδυτικότητα καὶ δύναμι νὰ ἀποβῇ πράγματι «ἀνθρωπικὸς». «Τὸ ὄλο ζήτημα, ὅστος»,—λέγει ὁ κ. Φεροῦσης, καὶ ὁ λόγος τοῦ εἶναι λόγος εἰδικῶ—ἀπαρροσιάζει ἐπι-

μονες δυσκολίες, ποῦ πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῶν με σαφήνεια σκοπὸν καὶ μεθόδων καὶ κατάλληλο ὄπλισμόν θεωρητικὸν καὶ τεχνικόν.» Ἡ συμβολὴ τοῦ κ. Φεροῦσης πρὸς τὴν κατεῦθυνσιν αὐτὴν γίνεται εὐγνωμόνως ἀποδεκτὴ καὶ ἀποτελεῖ μίαν πρόκλησιν καὶ συγχρόνως πρόσκλησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας νὰ προβληματισθῶν σοβαρῶς ἐπὶ τῶν ζωτικῶν τούτων ποιμαντικῶν θεμάτων.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Κ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ
Θεολόγος-Κοινωνιολόγος

Ἀνακοίνωσις

Ἐπιθεώρησης Πολιτικῆς καὶ Στρατιωτικῆς Κοινωνιολογίας (*Journal of Political and Military Sociology*). Διεθνής καὶ διεπιστημονικῆς ἐξαμηνιαίας ἐκδόσεως.

Ἡ Ἐπιθεώρησης Πολιτικῆς καὶ Στρατιωτικῆς Κοινωνιολογίας δημοσιεύει ἄρθρα ἐμπιπτόντα εἰς τοὺς τομείους τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς κοινωνιολογίας.

Ἄρθρα μὲ θεωρητικόν, μεθοδολογικόν καὶ ἐπιστημονικόν περιεχόμενον εἶναι λίαν εὐπρόσδεκτα ὑπὸ τῆς Συντάξεως τῆς Ἐπιθεώρησης.

Ἰδιῶν χαρακτηριστικῶν τῆς Ἐπιθεώρησης εἶναι νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν δημοσίευσιν ἐπιστημονικῶν ἄρθρων τὰ ὁποῖα πραγματεύονται ζωτικὰ θέματα ἀξίαν καὶ/ἢ θέματα κοινωνικῶν, πολιτικῶν καὶ κρατικῶν προγραμματισμοῦ.

Ὁ μείζων ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς Ἐπιθεώρησης εἶναι νὰ προσθήσῃ τὴν κοινωνιολογικὴν γνῶσιν εἰς τοὺς τομείους τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς κοινωνιολογίας διὰ τὸν συγκριτικὸν διεπιστημονικὸν προσεγγίσειον. Ἡ Ἐπιθεώρησης ὁρμάει ἀπὸ τοῦ συμβατικοῦ καὶ ἀκαδημαϊκοῦ προσανατολισμοῦ τὸν δημοσιευμένον τῆς ἐπιστημονικῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης, ἐνθ' συγχρόνως ἐνθαρρύνει καὶ τοὺς ἐπιστήμιους νὰ στρέψωσιν τὴν προσοχὴν τὸν πρὸς τὰ φερόντα θέματα τοῦ καιροῦ μὲ εἰς τὸν χρόνον τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ προγραμματισμοῦ τὸσον εἰς τὸν δυτικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸν λοιπὸν κόσμον. Συμπληρωματικῶς ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς Ἐπιθεώρησης εἶναι νὰ ἐνισχύσῃ καὶ ἀναπτύξῃ γνησιωτέρως ἐπιστημονικὰς ἐπαρὰς, ἀνταλλαγὰς ἀπόψεων καὶ πληροφρορίας ἀφορῶσας εἰς τὰς σημαντικὰς ἐξελίξεις τῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν τομείων τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς κοινωνιολογίας.

Ἡ Ἐπιθεώρησης θὰ ἐκδίδεται εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν δις τοῦ ἔτους, ἤτοι κατὰ Μάρτιον καὶ Σεπτέμβριον. Τὰ χειρόγραφα θὰ ὑποβάλλωνται εἰς τριπλοῦν.

Διὰ πλείονας πληροφορίας, παρακαλοῦμεν νὰ ἀπευθύνῃτε:

George A. Kourvetaris, Ph. D.* Editor
Journal of Political and Military Sociology c/o Department of Sociology, Northern Illinois University, DeKalb Illinois 60115, USA.

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Revue de Recherches Sociales

εἰδικὸν τριμηνιαῖον περιοδικόν

Ἐκδότης: Ἐθνικὸν Κέντρον Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν (ΝΙΠΑΔ)

Σοφοκλέους 1, Ἀθήναι 122

*

Ἔτος τρίτον. Τεύχος 13ον
Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1972

διευθυντὸς συντάξεως

ΗΛΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΑΣ

Ἁγίου Χαραλάμους 1, Ἀθήναι 701

ὑπεύθυνος τυπογραφείου Ν. Ποταμίτης

Ζέππου 20 - Γλυφάδα

στοιχειοθεσία-ἐκτύπωσης-βιβλιοδεσία
Ποταμίτης-Λαμπρινούτσου Ο.Ε.

ἑμπέλιμα ἐκδόσεως

Ἐγγραφεῖα Ἐνημερώσεως ΕΚΚΕ

*

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΧ. 40

Single copies \$ 3

συνδρομαὶ ἐσωτερικῶν (4 τεύχη) :

διὰ ἰδιώτας δρχ. 150,

διὰ σπουδαστὰς δρχ. 75,

διὰ νομικὰ πρόσωπα, τραπεζίας,

ὀργανισμοῦ δρχ. 300,

συνδρομὴ ἐξωτερικῶν (4 τεύχη) : \$ 12

*

ἡ ἀναδημοσίευσίς τῆς ὅλης τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτρέπεται μόνον κατόπιν ἀδείας τοῦ διευθυντοῦ συντάξεως
πέρας ἐκτύπωσης 12.10.1972